

BUHARA'DAN KONYA'YA İRFAN MİRASI

VE XIII. YÜ. MEDENİYET MERKEZİ KONYA

- II -

BUHARA'DAN KONYA'YA İRFAN MİRASI ve
XIII. YY. MEDENİYET MERKEZİ KONYA

(II)

Koordinatör : Konya Büyükşehir Belediyesi
Selim Yücel GÜLEÇ **Kültür Yayınları: 401**

Editörler :
Prof. Dr. Dilaver GÜRER **ISBN: 978-605-389-344-8**
Doç Dr. İbrahim İŞİTAN
Arş. Gör. Sami BAYRAKÇI **Yapım:**
Arş. Gör. Yusuf BÜYÜKYILMAZ **Konya Kültür A.Ş.**

Yayın Takip:
Derya KARAKAYA

Tasarım&Grafik
Ali Rıza BÜYÜKVADİ

Aralık
2019

MESNEVÎ'DE HZ. DÂVÛD*

Prof. Dr. Dilaver GÜRER**

KAYNAKLARA GÖRE HZ. DÂVÛD'UN HAYÂTİ

Hz. Dâvûd, M.Ö. 1010-970 yılları arasında hüküm sürmüş ikinci İsrâil kralı ve Kur'ân'a göre Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'dan sonra da üçüncü "İsrâil peygamberi"dir. Babası, Beytullahim'de ikâmet eden Yesse'dir. Soyu, Yâkup peygamberin oğlu Yahuda'ya dayanır. Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz. Dâvûd, kısa boylu, beyaz tenli, mâvî gözlü, hoş bakışlı, kırmızı yüzlü, ince bacaklı, düz ve ak saçlı olmasının yanı sıra, gür ve güzel sesli, temiz kalpli ve çok anlayışlı imiş. Dört büyük kitaptan birisi olan Zebur ona indirilmiştir. İbâdete düşkün, Zebur'u güzel okuyan, güzel çeng çalan, zırh yaparak geçimini sağlayan, sapanıyla attığını vuran, çok süratli koşabilen, savaştan korkmayan, cengâver ve kral bir peygamberdi.

Dâvûd (a.s.) kısa boylu ve çelimsiz bir vücûdu olduğu için babası ona davar güttürdü. Ama o daha küçük yaşlarda iken, savaşma ve atıcılıktaki kâbiliyetini keşfetmiş ve bunu babasına söylemişti. Bir gün memleketin kralı olan Tâlût ile onun düşmanı Câlût'un adamları savaşmak için karşı karşıya gelmişti.²⁹³ Câlût memleketin başına belâ olmuş ve Tâlût onunla bir türlü baş edemiyordu. Öyle ki, Tâlût bu can düşmanını öldürene kızını vereceğini ve daha başka taltiflerde bulunacağını vaat etmişti. Bu savaşta Dâvûd'un kardeşleri Tâlût'un safında yer alıyordu. Bu esnâda çobanlık yapmakta olan Dâvûd, içinden gelen bir sese uyarak savaşa katıldı ve sapanına koyduğu taşlar ile Câlût'u öldürdü. Böylece krala dâmat ve yönetime ortak oldu. Kendisine Cenâb-ı Hak tarafından da "hikmet (peygamberlik)" verildi. İsrâiloğulları târihinde ilk defa krallıkla peygamberliğin kendisinde birleştiği şahıs Hz. Dâvûd'dur.

* Bu çalışma, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de Peygamber Kıssaları* (İstanbul 2017) adlı kitabımızın aynı adlı kısmının makale formatına getirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD. Öğretim Üyesi.

²⁹³ Tâlût ve Câlût hakkında bk.: Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, s. 179-204. (Kaynakların tam künyesi Kaynakça'da verilmiştir.)

Bir müddet sonra -muhtemelen kralın ölümü üzerine- Hz. Dâvûd tek başına hükümdarlık etmeye başladı. Yönetimi esnâsında halka adâletle muâmele eder, kimseye haksızlık etmemek için azamî gayreti gösterdi. Ailesinin geçimini devletten aldığı parayla değil, zırh yapıp satarak ve elinin emeğiyle sağlamıştı. Onun zamânında İsrâiloğulları tam anlamıyla yerleşik medeniyete geçerek devletlerini güçlendirmişler, krallığın idâresini belli bir düzene koymuşlar ve sürekli bir ordu kurmuşlardı. Devletin sınırları Kızıldeniz kıyılarından Fırat nehrine kadar genişlemişti.

Hz. Dâvûd gerçek bir devlet başkanı ve ehliyetli bir yöneticiydi. Kudüs'ü başşehir yapmak sûretiyle iktidârı merkezîleştirmiş, askerî teşkilâtını geliştirmişti. Devleti yönetirken adâleti öncelikle kendisi icrâ ediyor, dâvâlara bizzat kendisi bakıyor, halkın şikâyet ve dileklerini bizzat dinleyip çözüme kavuşturuyordu. Bir ara, yıkılmış olan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'yı yeniden yapmaya teşebbüs etmiş ise de bunda başarılı olamamıştır.

Hz. Dâvûd'un devlet idâreciliğinin ve savaşıllığının yanında, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîslerde onun kendine has başka vasıflarından da bahsedilmiştir ki, bunları şöyle sıralayabiliriz:

1-Demiri işleyip ondan zırh yapan bir usta ve elinin emeğiyle geçinen bir aile reisiydi.²⁹⁴

2-Dağlar ve kuşlar onunla berâber tesbih ederdi.²⁹⁵

3-İbâdete çok düşkündü.²⁹⁶

4-Dört büyük kitaptan birisi olan Zebur kendisine indirilmişti.²⁹⁷

5-O, yeryüzünde halife kılınmış, saltanatı güçlendirilmiş ve adâlet ile hükmetmekle emredilmişti.²⁹⁸

²⁹⁴ Bk.: Enbiyâ, 21/80; Sebe, 34/10-11; Buhârî, Büyû, 15.

²⁹⁵ Bk.: Enbiyâ, 21/79; Sebe, 34/10; Sâd, 38/18-19; Ahmed b. Hanbel, II/354; Buhârî, Fazâilî'l-Kur'ân, 31; Buhârî, Enbiyâ, 37.

²⁹⁶ Bk.: Sâd, 38/17; Buhârî, Teheccüd, 7; Buhârî, Savm, 55, 56, 57, 59; Enbiyâ, 37; Fazâilî'l-Kur'ân, 34; Edeb, 84; İsti'zân, 38.

²⁹⁷ Bk.: Nisâ, 4/63; İsrâ, 17/55.

²⁹⁸ Bk.: Sâd, 38/20; Enbiyâ, 21/78.

“Ahd-i Atîk’e göre Hz. Dâvûd, otuz yaşında kral olmuş ve kırk yıl altı ay (yedi yıl altı ay Hebron’da, otuz üç yıl Kudüs’te) saltanat sürdürdükten sonra, yetmiş bir yaşında vefat etmiş ve cenâzesi Dâvûd (Kudüs) şehrine defnedilmiştir.”²⁹⁹

MESNEVÎ’DE HZ. DÂVÛD

1-Hz. Dâvûd’un Güzel Sesi

Hiç şüphesiz, Cenâb-ı Hak insanlara gönderdiği peygamberlerine diğesinde olmayan bâzı üstünlükler, daha doğrusu farklı mûcize ve özellikler ihsan etmiştir. Kur’ân’daki “İşte bunlar peygamberlerdir; Onların bâzılârina bâzılarından daha fazla lütufta bulunduk...”³⁰⁰ âyeti, peygamberlerin peygamberlikleri arasında bir derecelendirmeyi değil, duruma göre onlardan birine veya birilerine verilip de diğelerine verilmeyen birtakım özellikleri ifâde eder. Zâten âyetin “Onlardan kimisi ile Allah konuştu, bazılarının da derecelerini yükseltti...” şeklinde devam etmesi, âyetteki “faddalnâ” kelimesinin, çoğu mealde yapıldığı gibi, “üstün kıldık” şeklinde değil de “daha fazla lütufta bulunduk” şeklinde tercüme edilmesi gerektiği yönündeki düşüneyi tamâmen desteklemektedir. Cenâb-ı Hakk’ın, sâdece Hz. Dâvûd’a bahşettiği iki güzel nîmet işte bu çeşittir ki bunlar, Hz. Dâvûd’un demiri eliyle yumuşatarak ondan zırh üretmesi³⁰¹ ve güzel sesi ile dağları ve kuşları bile kendisine eşlik edecek derecede mest etmesidir. Mevlânâ, demiri yumuşatmasından hareketle Dâvûd peygamberin tasarruf³⁰² ve gönüllere hitap etme gücüne olan hayranlığını “*Dâvûd’un elinde demir mum oldu; artık onun avucunda mum ne hâle gelir?!’*”³⁰³ beyti ile dile getirir ve *Mesnevî*’de onun bu özelliğine

²⁹⁹ Hz. Dâvûd’un hayâtı hakkında daha fazla bilgi için bk.: İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 27-29; Taberî, *Târihu’l-Umem*, I/456-465; İbn Kesîr, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, s. 486-497; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, I/26-27; Tabbâra, *Kur’ân’da Peygamberler*, s. 333-352; Köksal, *Peygamberler Târihi*, II/179-201; Ateş, *Kur’ân’da Peygamberler*, s. 160-164; Aydemir, *Peygamberler*, s. 151-185; Harman, “Dâvûd” IX/21-24; De Vaux, “Dâ’ûd” III/493-494.

³⁰⁰ Bakara, 2/253.

³⁰¹ Hz. Dâvûd bu özelliğinden dolayı Fütüvvet erbâbınca demircilerin pîri/ilk ustası olarak kabul edilmiştir.

³⁰² Tasavvufi anlamdaki “tasarruf” hakkında bk.: Yüce, “Kozmik Yetki: Tasarruf”, s. 37-49.

³⁰³ Mevlânâ, Muhammed Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-yi Ma’nevî*, Ankara 1993 (tıpkı basım), II/71^b, by. 1486, (II/229) (Parantez içerisindeki rakamlar Gölpınarlı’nın *Mesnevî ve Şerhi*’nin cilt ve sayfa numarasıdır.) Bu konuda ayrıca bk.: Bursevî, *Mesnevî Şerhi*, s. 1121-1122

zaman zaman atıflarda bulunur.³⁰⁴ Fakat mûsikî ve güzel ses hayrânı olan Mevlâna için bir peygamberin güzel sesli ve mûsikîye âşinâ olması elbette çok daha câzip bir özelliktir. Bilhassa cansız olan dağların, taşların ve kuşların ona eşlik etmesi, Dâvûd (a.s.)’dan bahsederken Mevlânâ’yı âdetâ kendinden geçirmektedir.

Her şeyden önce, Mevlâna’ya göre, Hz. Dâvûd’un sesinin “gerçek ses” olduğunu, dağdan, taştan yansıyan ses gibi taklit veyâ yapay olmadığını belirtmek gerekir.³⁰⁵ Çünkü her şeyin gerçeği güzel ve kalıcı, sahtesi ise geçici, iğreti ve aldaticıdır. Hz. Dâvûd’un sesi gerçekten de pek güzeldi, dinleyenin rûhunun ve gönlünün derinliklerine işlerdi, ama bu özellik sestten anlayana idi; anlamayana ise bir borudan çıkan ses gibiydi.³⁰⁶ Taşa ve dağa dahi tesir eden, onları kendisine çeken o muhteşem ses, ne yazık ki, taş yürekli, katı kalpli ve ruhsuz olanların gönülleri tarafından gereği gibi, hattâ hiç işitilmemişti.³⁰⁷ Dolayısıyla, canlı ya da cansız olmak önemli değildir; önemli olan gönül sâhibi olabilmek ve gönül sâhiplerinin gönülllerine eşlik edebilmektir. Mevlânâ’ya göre bizim cansız gördüğümüz birçok şey, peygamberlerin çağrılarına verdikleri karşılık ile birçok canlıdan daha değerli ve daha canlıdır. Zîrâ dağın, taşın gözü, görüşü, gönlü olmasaydı, nasıl olur da Hz. Dâvûd’a dost olurdu?!³⁰⁸ Mevlânâ bu vesîle ile de muhâtabına, dervişine, sevenlerine öğüt vermeyi ihmal etmez:

“Ey akıllı er! Nil nehrinin suyu sence kandır, ama bence kan değildir, sudur.

O demir, o tunç sana taştır, tunçtur, ama Dâvûd için mumdur ve yumuşacıktır.

Sana göre dağ pek ağırdır, cansızdır, ama Dâvûd’a karşı bir mutrıptır.³⁰⁹

Sana karşı o kırık taşlar susarlar, fakat Ahmed’e karşı fasih bir şekilde hamd edicidirler.³¹⁰

³⁰⁴ Bk.: *Mesnevî*, II/76^a, by. 1914, (II/298); III/109^b, by. 703, (III/78); III/113^b, by. 1014, (III/104); IV/188^b, by. 2185, (IV/328); VI/280^a, by. 859, (VI/149).

³⁰⁵ *Mesnevî*, II/62^a, by. 494, (II/102).

³⁰⁶ *Mesnevî*, II/68^a, by. 1076, (II/172).

³⁰⁷ *Mesnevî*, III/135^a, by. 2833, (III/336).

³⁰⁸ *Mesnevî*, IV/191^a, by. 2416, (IV/340).

³⁰⁹ “Ey dağlar, Dâvûd ile beraber tegannî edin” (Sebe, 34/10) âyetine atıf vardır.

Sana göre o mescidin direği³¹¹ ölüdür; Ahmed’e ise gönlünü kaptırmış bir âşıktır.”

Bu beyitleriyle Mevlânâ, halka karşı ölü olan dünyadaki her şeyin Hakk’a karşı ârif, bilgi sâhibi ve O’nun emirlerine râm olduğunu belirtir,³¹² peygamberler ile bizim cansız gördüğümüz o maddeler arasındaki ilişkinin sebebini îzah eder ve eşyâda ilâhî hakikat bilgisinin yüklü olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla, Dâvûd peygamberin güzel sesinin ve demiri yumuşatma mucizesinin ona Hak tarafından bağışlandığını söyler. Yâni Hz. İbrâhîm’e kumu un yapan³¹³ Cenâb-ı Hak, Hz. Dâvûd’a da dağı-taşı eş, dost, arkadaş ve hemdem yapar. Bu sâyede, o kapkara bulutların altındaki soğuk dağ çeng gibi zîr/pes ve bem/tiz perdelerinden sesler verir.³¹⁴ Çünkü Hz. Dâvûd’un sesine ses veren dağ,³¹⁵ kutlu peygamberlerin, Hak erlerinin içtiği şaraptan içmiştir. O öyle bir şaraptır ki, o şarabı dilsiz bile içse, ondan söz suyu kaynar, köpürür, coşar. Yeni doğmuş bir çocuk içse, fasih söz söyleyen bir bilgin kesilir; Mesih gibi kemâl hikmetlerini dile getirir. İşte o şarapla dudağı hoş bir hâle gelen dağ, Dâvûd peygambere yüzlerce gazel öğretmiştir de, bütün kuşlar “cık cık” ötüşlerini terk etmişler, pâdişah Dâvûd ile dildaş olmuşlardır. Demir bile onun elinin sesini duymuş iken kuşun ona sarhoş kesilmesine şaşmamak gerek!³¹⁶

Dağın Hz. Dâvûd’a eşlik etmesi Mevlânâ’nın gönlüne o kadar işlemiştir ki, o bu konuyu *Mesnevî*’nin bir yerinde müstakil bir başlık altında çok lirik ve tatlı bir üslup ile ele almaktadır. Bu başlıkta dikkati çeken bir husus daha vardır: Konuya önce dağların Hz. Dâvûd’un güzel tegannîsine eşlik etmesi ile başlanır. Oradan velîlerin bedenlerine geçiş yapılır. Oradan da *Mesnevî*’yi kötüleyen kimselere, çok

³¹⁰ Ebû Cehil’in elindeki taşların Hz. Peygamber’e şehâdetleri kastedilmektedir. (Hikâyesi için bk.: *Mesnevî*, I/31^a, by. 2163-2169, -I/400-401-).

³¹¹ *Mesnevî*’de bu direk ile Hz. Peygamber arasındaki konuşmalar müstakil bir konu başlığı altında hikâye edilmektedir. (Bk.: *Mesnevî*, I/30^b-31^a, by. 2122-2162, -I/396-400-)

³¹² *Mesnevî*, VI/280^a, by. 858-863, (VI/149).

³¹³ *Mesnevî*’de zaman zaman atıf yapılan (bk.: by. 2520, -III/273-; by. 2289, -VI/350-) bu kıssa için bk.: Fûrûzânfer, *Kıyas vü Temsilât*, s. 110-111

³¹⁴ *Mesnevî*, VI/296^a, by. 2289-2290, (VI/350).

³¹⁵ *Mesnevî*, III/113^a, by. 1014, (III/104).

³¹⁶ *Mesnevî*, VI/300^a, by. 2661-2665, (VI/409).

ağır hakâretler dolu eleştirilerde bulunulur. Dağın Hz. Dâvûd’a eşlik etmesi Hakk’ın ona bir ihsânıdır:

“Dâvûd’un yüzü Hakk’ın nûruyla parlamış... Dağlar, onunla berâber feryâda gelmişler.

Dağ Dâvûd’a yoldaş olmuş... İki mutrip bir pâdişahın aşkıyla sarhoş olmuş!

‘Dağlar Dâvûd’un sesine ses verin, ona sesinizle eşlik edin’³¹⁷ diye emir geldi. Dağ ile Dâvûd: İkisi de bir sesle seslendi, bir perdeden okudu.

Hak dedi ki: ‘Ey Dâvûd! Sen hicran gördün, benim için dostlarından ayrı düştün.

Ey garip, tek ve yardımsız kalmış olan Dâvûd! İhtiyak ateşi gönlünden şûle vermekte.

Mutripolar, hânendeler, arkadaşlar istersen, O Kadîm, dağları senin huzûruna getirir.

Dağlar senin için çalar, söyler, zurnacılık ederler. Hepsi de huzûrunda yel gibi ses çıkarır, sesine ses verirler!’³¹⁸

Acabâ dudağı, dişi, ağzı, boğazı olmayan dağın ses vermesi, feryat etmesi olur da, ağzı, dili, dudağı olan velînin feryatları, gönlünden kopan nağmeleri olmaz mı? Mevlânâ’ya göre elbette olur; hem de öyle bir olur ki, hem âşikâr, hem gizli... Hattâ onlar, sâdece gönüllerinden nağmeler coşmakla kalmazlar; onların can kulakları diğer varlıkların ilâhî nağmelerini bile işitir:

“O her şeyden arınmış mescidin parçalarından her an nağmeler çıkar. O nağmeler de velînin can kulağına her an ulaşır.

³¹⁷ Sebe, 34/10.

³¹⁸ *Mesnevî*, III/152^b, by. 4269-4275, (III/491).

Yanında oturanlar duymazlar, işitmezler de, o duyar, işitir. Ne mutlu o cana ki, gayba inanmıştır!

Velî, kendi kendine yüzlerce söz söyler, dinler de, yanında oturan bunun kokusunu bile alamaz!

Lâ-mekân/mekânsızlık âleminden gönlüne yüzlerce sual, yüzlerce cevap gelir, menziline kadar erişir!

Bunları sen duyarsın da, başkaları kulaklarının içine kadar yaklaştırılrsa yine duymazlar!”

Belki velîlerin sessiz ve harfsiz sözlerini duyamayabiliriz, ama aslında her insanda vardır bu derûnî nağmeler. Yeter ki, insan kendisine, kendi iç dünyasına karşı sağır olmasın. Bir kere kendini dinleyebilse, ne nağmeler, ne ilâhîler, ne gazeller duyacaktır!..³¹⁹

İlginçtir, Mevlânâ bu konuyu hemen *Mesnevî*’yi tenkit edenlere, onu beğenmeyenlere bağlar. Ona göre bu tür kişilerin böylesi görüşleri kendi kusurlu görüşlerini yansıtmaktan başka bir şey değildir. Bu îtibarla Celâleddîn-i Rûmî, eserini itham edenlere çok ağır ve galiz hakâretler savurur:

“Ey tân eden/kötüleyen köpek! Sen ‘hav hav’ edip duruyorsun da, Kur’ân’ın tânından kendini hâriç sanıyorsun?

Bu o aslan değil ki, ondan canını yâhut onun kahır pençesinden îmanını kurtarabilesin!

Kur’ân, kıyâmete kadar nidâ eder: ‘Ey kendilerini cehâlete fedâ edenler!

Siz, beni efsâne sandınız da kınama ve kâfirlik tohumunu ektiniz!

Onu kınayıp tân ettiniz ama gördünüz ya, siz yok ve masal oldunuz.

³¹⁹ *Mesnevî*, III/152^b, by. 4276-4282, (III/492).

Ben Hakk'ın kelâmıyım, Zât-ı Hak ile kâimim, sonsuzum. Canın canına gıdâyım ben, tertemiz bir yâkutum.

Ben, sizin üzerinize vurmuş, fakat güneşten de uzak düşmemiş güneş nûruyum.

Âşıkları ölümden kurtaran âb-ı hayâtın pınarı benim.

Hırsınız, hasediniz bu kötü kokuyu salmasaydı Hak sizin kör kalplerinize de bundan bir katrecik saçardı.”³²⁰

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'yi kınayanları Dâvûd peygamber kıssasına bağlamasının sebebi, *Mesnevî*'nin beyitleri ile Dâvûd peygamberin ilâhilerinin aynı kaynaktan, şarâb-ı ilâhînin feyzânından gelmesinden dolayıdır. *Mesnevî*, Hz. Dâvûd'un Zebur'u ve Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı ile hadisleri arasında aslında hiç fark yoktur. Çünkü tasavvufî/İslâmî inanca göre peygamberler ve velîler bilgilerini aynı menbadan, Hak'tan alırlar. Şu kadar ki, peygamberler vahiy ve ilham yoluyla, velîler ise sâdece ilham yoluyla alırlar. Başka bir deyişle Cenâb-ı Hak peygamberlerini vahiy ile terbiye ettiği gibi, velîlerini de ilham tarikiyle terbiye eder.³²¹ İtikâdî açıdan, vahyi inkâr etmek insanı küfre düşürür; velînin ilhâmını inkâr, dînen küfre düşürmez, ama böyle bir durumda bir hakîkatten, bir rahmetten mahrum olma söz konusudur.³²² Gerçekten de *Mesnevî*, gerek edebî açıdan olsun, gerekse içerdiği hikmetler ve bunların birbirleriyle bağlantıları açısından olsun ancak ilhâm-ı ilâhî ile telif edilebilecek güzellik ve vasıfta bir eserdir. Molla Câmî'ye atfedilen “Ben o âlicenâbı (Mevlânâ) nasıl vafedeyim ki? Peygamber değildir, fakat kitabı vardır” anlamındaki meşhur söz, *Mesnevî*'nin bu özelliğine işâret etmektedir.

2- Hz. Dâvûd'un Mescid-i Aksâ'yı Yapma Teşebbüsü³²³

Bu konu İbn Arabî'nin meşhur eseri *Fusûsu'l-Hikem*'de de geçmektedir. Fakat orada daha ziyâde insan hayâtına verilen (ontolojik) değer bağlamında

³²⁰ *Mesnevî*, III/152^b, by. 4283-4292, (III/492-493).

³²¹ Geylânî, el-Fethu'r-Rabbânî, s. 23.

³²² Geylânî, *el-Gunye*, II/162-163. Vahiy ve ilhamın farkı hakkında ayrıca bk.: Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VI/618-619.

³²³ Bu kıssa hakkında çeşitli kaynaklarda bilgiler verilmektedir. (Bk.: Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, IV/77.)

değerlendirilmektedir.³²⁴ *Mesnevî*'de ise oldukça farklı bir boyutta ele alınmaktadır. Mevlânâ, Hz. Dâvûd'un Mescid-i Aksâ'yı yapma teşebbüsünde başarısız oluşunu kendine has üslûbuyla şöyle tahkiye etmektedir:

“Mescid-i Aksâ'yı taş ile yapma husûsunda Dâvûd'a bir gayret geldi.

Hak'tan vahiy geldi: ‘Bunun terkinu oku; zîrâ o mekân senin elinden zuhûra gelmez.

Ey seçilmiş er! Mescid-i Aksâ'yı senin yapmanı takdir etmedik biz.’

Dâvûd: ‘Ey sırları bilen Rabbim! Suçum nedir? Neden, mescidi yapma! diyorsun bana?’ dedi.

Hak buyurdu ki: ‘Suçsuzsun, suçun yok ama kanlara girmişsin, mazlumların kanlarını boynuna almışsın!

Zîrâ senin sesinden sayısız halk can verdi, ona av oldu!

Sesin bir hayli kana girmiş, canlar yakan güzel nağmelerin bir hayli mahlûku canından etmiştir!’

Dâvûd dedi ki: ‘Senin mağlûbundum, senin sarhoşundum; elim senin kuvvet ve kudretinle bağlıydı.

Pâdişahın mağlûbu olana acınmaz mı? Mağlup, âdetâ yok demek değil midir?’

Hak buyurdu ki: ‘Bu mağlup, öyle bir yoktur ki, onun yokluğu vara nispetle yok değildir, iyice anlayın bunu!

Bu çeşit yok olan, kendinden geçen, var olanların en iyisi, en kuvvetlisi olmuştur.

O, Hakk'ın sıfatlarına nazaran yoktur, fakat hakîkatte ona yoklukta bir varlık vardır.

Bütün ruhlar onun tedbîrindedir, bütün bedenler onun hükmündedir.

³²⁴ Bk. Gürer, *Peygamber Kıssaları*, s. 347-353.

Bizim lütfumuza mağlup olan irâdesiz, ihtiyarsız ve âciz kalmış değildir; o bizim sevgimizde irâde sâhibi olmuştur.’

Zâten irâdenin sonu da budur, yâni insanın mevhum irâdesinin bu makamda yok oluşudur.

Nihâyet o, mevhum varlıktan kurtulmasaydı hiçbir irâdeden lezzet alamaz, zevk bulamazdı.

Dünyâda ister lokma olsun, ister yudumluk bir şey... onun lezzeti, lezzetten kesilmenin işâretidir.³²⁵

Lezzetten geçen gerçi bütün lezzetlere aldırış etmez bir hale gelir, ama hakîkatte kendisi lezzet kesilir, lezzetten hiç ayrılmaz olur!”³²⁶

Daha önceden de temas ettiğimiz gibi, târihçiler Hz. Dâvûd’un Mescid-i Aksâ’yı yapmaya teşebbüs ettiğini ancak onun buna muvaffak olamadığını ve binânın yıkıldığını rivâyet ederler. Buna karşılık binânın neden yıkıldığına dâir bir bilgi vermezler.³²⁷ İbn Arabî ile Mevlânâ, Mescid-i Aksâ binâsının böylesine yıkılmasına Hz. Dâvûd’un kan dökmüş olmasının sebep olduğu noktasında hemfikirdirler. Ne var ki, her iki mütefekkirin “kan dökme” tâbirine yükledikleri anlam birbirinden çok farklıdır. İbn Arabî bu kavramı zâhirî anlamıyla, yâni Hz. Dâvûd’un cihada katılıp adam öldürdüğü anlamında kullanır.³²⁸ Mevlânâ ise bu kavrama oldukça ilginç bir mânâ verir. Ona göre, Hz. Dâvûd gür ve çok güzel sesiyle Zebur okumaya başlayınca³²⁹ dağlar ve kuşlar kendisine iştirak eder, orada bulunan varlıklardan/insanlardan bâzıları o ortamda oluşan ilâhî cezbenin tesiriyle kendilerinden geçip can verirlerdi.³³⁰ Dolayısıyla, ne şekilde olursa olsun, bir canın telefine sebep olmak insanın elini kana bulaması demektir ve eli kanlı insanlar kutsal binâlar yapamazlar!

³²⁵ Burada sağlığını kaybeden ve perhiz yapmak zorunda kalan insanların en lezzetsiz ve basit şeylerin lezzetine bile duydukları arzu anlatılmak istenmektedir.

³²⁶ Mesnevî, IV/167^b, by. 388-405, (IV/65-66).

³²⁷ Bk.: Köksal, *Peygamberler Târihi*, II/191-194.

³²⁸ Bk. Güner, *Peygamber Kıssaları*, s. 348 v.d

³²⁹ Harman, “Dâvûd” IX/22.

³³⁰ Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII/124.

Öyle anlaşıyor ki, Mevlânâ mescidin binâsının yıkılmasını çok uzak ihtimâle mahâretle bağladıktan ve bu vesîleyle mesajını verdikten sonra, olayı bambaşka bir alana çekmektedir ki, bu, tasavvufî düşünce ve eğitimde çok önemli bir yeri olan “fenâ fillâh”³³¹ konusudur. Mevlânâ’ya göre Hz. Dâvûd diğer canlıların ölümlerine sebep olduğu olayda “fenâ fillâh” hâlinde idi ve şöyle demek istiyordu: Yâ Rabbi! Ben senin şarâb-ı aşkının sarhoşu ve mağlûbuydum. O mağlûbiyet içerisinde etrâfımı gören gözüm yoktu. İrâdem ve kudretim senin irâdene ve kudretine bağlanmıştı. İşte bu hâl içinde olan bir kul kendisinden sâdır olan fiillerden dolayı mâzûrdür ve rahmetin mazharıdır; çünkü o âdetâ yok hükmündedir.

Hâlini bu şekilde beyân eden, kendi irâde ve varlığının Hak’ta fânî olduğunu söyleyen Hz. Dâvûd’a Cenâb-ı Hakk’ın lisânından verilen cevâbın şerhi ise şöyledir: Gerçi sen fenâ fillâh oldun ve cüz’î irâdeni terk ettin, lâkin mâdem ki, bakâ billâh ile bâkî oldun, o halde senin varlığın kemâle erdi ve irâden de Hakk’ın irâdesine uygun bir hâle gelmiştir.

İşte bunun gibi, hakîkatî bâkî ve sıfatları Hakk’ın sıfatlarında fânî olmakla “yok” hükmünde olan kimsenin kendi varlığı gider. Fakat bütün mevcûdatın daha iyisi ve daha kuvvetlisi onda zuhûra gelir ki, bu varlığın aslı Cenâb-ı Hakk’ın varlığıdır. Yâni o kimse varlığını Hakk’ın varlığından ve irâdesini Hakk’ın irâdesinden alır. Şu kadar ki, onda meydâna gelen o yokluk ve fenâ bütün ilâhî isim ve sıfatlara nispetle değildir; belki onun bâzı sıfatlarının Zât-ı Hakk’ın bâzı sıfatlarında fânî ve müstehlek olması söz konusudur. Zîrâ sınırlı ve belirli olanın mutlak/Hak ve târife sığmayan olması muhaldir/imkânsızdır. O, daha önceden beşerî varlık ve irâdeye mağlup iken artık vücûd-ı hakîkî ile mevcut ve onda mağluptur.

Bu hâle ulaşan kimseler insân-ı kâmil olurlar ve ruhlarda olduğu gibi bedenlerde de tasarruf edebilirler. Yâni Hakk’ın sıfatlarıyla sıfatlanan bir kimse,

³³¹ Tasavvufta, “kötü sıfatlardan temizlenmek” anlamına gelen “fenâ” ile “güzel sıfatlar ile muttasıf olmak ve Hakk’ın sıfatlarıyla sıfatlanmak” anlamına gelen bakâ terimleri genellikle “fenâ-bakâ” şeklinde birlikte kullanılır. Geniş bilgi için bk.: Serrâc, *el-Lüma*, s. 543-552; Gülâbâdî, *et-Taarruf*, s. 92-100; Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, s. 27-29; Hucvîrî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 365-37; Herevî, *Menâzilü’s-Sâirîn*, s. 47-48; Gürer, *Abdülkâdir Geylânî*, s. 271-274; Kara, “Fenâ” XII/333-335.

birisinin rûhuna veyâ bedenine teveccüh ettiği ve himmetini yönelttiği zaman ona tesir etme kudretine sâhiptir. Tasavvuf târihinde bunun örnekleri pek çoktur.

İşte gerçek lezzete erişmek de ancak bu hâle ulaştıktan sonra mümkündür. Kendi beşerî lezzetlerini terk ederek onları Hak'ta fânî eden, yok eden birisi her ne kadar bu çeşit lezzetlerden mahrum kalırsa da, bambaşka bir lezzet elde eder. O artık beşerî, cismânî, maddî lezzetlerden değil, irâde-i küllî ile zevk ve lezzet bulur ki bu, beşerî irâde ve lezzetin varabileceği son noktadır.³³²

Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti, bağışı, lütfu o kadar geniştir ki, bu rahmet kendisine yönelen Hz. Dâvûd'un O'nun rızâsı uğrunda iyi niyetle bir kutsal binâ yapma arzusunu da geri çevirmeyecektir. Daha doğrusu ilâhî adâlet gereğince, bu binânın “boynunda kan vebâli” taşıyan birisi/Hz. Dâvûd tarafından yapılmasına izin verilmeyecektir, ama bu kutsal binânın tamamlanması o kişinin oğluna/Hz. Süleyman'a nasip olacaktır. Merhamet-i ilâhiyye Hz. Dâvûd'u tesellî eder ve aslında onunla oğlu arasında hiçbir fark olmadığını belirtir: Mevlânâ hikâyesinin kalan kısmını, “Muhakkak ki, mü'minler kardeşir”³³³ âyeti bağlamında ele alarak peygamberler arası ayırım yapmanın ne kadar yanlış ve sakat bir düşünce olduğu noktasına getirir. Hz. Dâvûd'a “ey güzel yüzlü peygamber!” diye başlayarak gelen hitâb-ı ilâhî şöyle devam eder:

“Bu iş senin gayretinle, senin kuvvetinle olmayacak ama o mescidi oğlun yapacak.

Ey hikmet sâhibi! Onun yaptığı senin yaptığıdır; inananların aralarında kadîm bir bağ vardır.

İnananlar sayılıdır, çoktur ama iman birdir. Onların bedenleri çoktur ama can tektir.

İnsanda öküzü, eşeğin anlayışından ve canından başka bir akıl, başka bir can vardır.

³³² Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII/125-128.

³³³ Hucurât, 49/10.

Velîlerde de diğ er Âdemoğ ullarında olmayan baş a bir akıl ve ayrı bir can vardır.

Hayv n  canlarda birlik yoktur; sen bu birliğı hayvanın r hunda arama!

Bu hayvânî can ekmek yese insânî r hun karnı doymaz; bu yük çekse o, sıkıntı  ekmez.

Hatt  onun ölümüyle bu hayvânî ruh, neşelenir, sevinir; insânî r hun bir şey elde ettiğini görünce de hasedinden ölür!

Kurtların, köpeklerin canı hep ayrı ayrıdır. Bir olan, Hak aslanlarının canlarıdır.

‘Canları’ diye  oğ ul kalıbıyla söyledim, çünkü o bir tek can, bedene nispetle yüz olur.

Gökteki bir tek güneşin bir tek n ru da ev i lerine vurunca yüzlerce nur olur ya!

Fakat ortadan duvarları kaldırdın mı hepsinin de n ru bir olur.

Evlerin temelleri kalmadı mı müminler bir tek insana döner, bu sır meydâna çıkar.

Bu sözden farklar ve müşküller doğ ar. Çünkü hakîkatte i  buna benzemez; bu sâdece bir mis ldir.

Aslanın şahsından, yiğıt bir Âdemoğ lunun şahsına kadar sonsuz farklar vardır.

Ey hoş bakıslı! Mis l getirildiğı zaman bil ki, aradaki birlik sâdece cesurluk ve can alma bakımındandır.

Çünkü o yiğıt, her bakımdan aslanın misli değıldir; fakat yiğıtlik bakımından aslana benzer.”³³⁴

Bu beyitlerde Mevlânâ’nın vermek istediğı mesaj, bir toplulukta sayıdan ziyâde keyfiyetin, i eriğ n; ş kilden, görüntüden ziyâde r hun ve  z n önemli olduğ dur. Dolayısıyla kutsal bin yı Hz. Dâvûd’un (bedeninin) yapması ile Hz. Süleyman’ın (bedeninin) yapması arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü bedenleri farklı farklı da

³³⁴ *Mesnevî*, IV/168^a, by. 406-422, (IV/67-68).

olsa, onların ruhları birdir, aynı cinstendir. Bu durum aynı cinsten olan mü'minler için de geçerlidir. Mü'minlerin bedenleri farklı özelliklerde, farklı renklerde, farklı kalıplarda olabilir, ama onların ruhları, düşünceleri, duyguları bir tek kaynaktan beslenir. Onları birleştiren şey bedenleri değil, sâhip oldukları îmandır. Kur'ân'da ve hadîste bu fikrin örneklerini bulmak mümkündür. Meselâ “Muhakkak, mü'minler kardeşir”³³⁵ âyetinde, aynı anne babadan olmamalarına, hattâ aralarında yüzyıllar bulunmasına rağmen aynı inancı paylaşan insanların âdetâ kardeş oldukları belirtilmektedir. Yine “âlimler bir tek can gibidir” anlayışı da aynı fikirde olan insanların âdetâ yekvücut olduklarına işâret etmektedirler.

Bu düşünceden hareketle, inananların bir şeye çok dikkat etmeleri gerekmektedir: Peygamberler arasında aslâ ayırım yapmamak. Çünkü, yukarıda da îzah edildiği üzere bu, her şeyden önce Allâhü Teâlâ'ya ve peygamberlerine inanmanın bir gereği ve Kur'ân'da “Biz peygamberler arasında hiçbir ayırım yapmayız”³³⁶ ve benzeri âyetlerde emredilen önemli bir inanç hükmüdür. Onun için, peygamberlerden birisini inkâr eden kimse peygamberlerin hepsini inkâr etmiş sayılır. Bunun sebebi onların arasındaki birliği, aynılığı görmemektir. Onların biri ile bini aynıdır. Akıllı kişiye bir işâret yeter!³³⁷

3-Tembel Adamın Duâsı

Rivâyete göre,³³⁸ Dâvûd peygamberin zamânında biri varmış. İster câhil olsun, isterse âlim olsun herkesin yanında şu duâyı tekrar eder dururmuş:

“Yâ Rabbi! Bana zahmetsiz, eziyetsiz bir rızık, bir servet ver.

Beni tembel, hor, hakir, ağır ve miskin yaratan Sensin.

Zayıf ve sırtı yaralı eşeklere, atlara ve katırlara yüklenen yük yüklenemez ki!

Yâ Rabbi! Mâdem ki, beni tembel yarattın, rızıkımı da tembelliğime bakarak, ben çalışmadan ver.

³³⁵ Hucurât, 49/10.

³³⁶ Bakara, 2/136, 285.

³³⁷ *Mesnevî*, IV/167^b, konu başlığı, by. 388, (IV/67).

³³⁸ Fûrûzânfer, bu kıssanın Sa'lebî'nin *Kıssasü'l-Enbiyâ*'sında ve *Ebu'l-Fütûh Tefsîri*'nde geçtiğini kaydetmektedir. (Bk.: Fûrûzânfer, *Kıssas vü Temsilât*, s. 00-101.)

Yâ Rabbi! Ben tembelim, varlık gölgesine yıkılmış, yatmışım. Bu ihsan ve cömertlik gölgesinde uyuyorum.

Tembellere, gölgelikte uyuyanlara da elbette başka çeşitte bir rızık vermişsindir.

Ayağı olan rızık arar, ayağı olmayan ise yanıp yakılır durur.

O hüznün sâhibinin rızkını da ayağına götür, bulutu yeryüzüne doğru sür!

Yeryüzünün ayağı olmadığından cömertliğin, bulutu ona doğru iki kat sürüp durmakta.

Çocuğun ayağı olmadığı için anası gelir, çocuğun başına nîmet ve ihsanlarını yağdırır.

Yâ Rabbi! Senden zahmetsiz, eziyetsiz ve ummadığım bir rızık istiyorum. Zâten istemekten başka bir şeye çalıştığım nerede ki!”³³⁹

Gündüzden geceye, geceden sabaha kadar bu duayı eden tembel adamı duyan halk: “Bu sersem ne diyor? Yoksa birisi buna esrar içirdi de, aklımı mı kaybetti? Rızık elde etmenin yolu zahmet çekmektir; rızık sebeplere bağlayan Hak ‘Evlere kapılarından girin!’³⁴⁰ diye boşuna mı demiş?” diyerek adamla alay ederler, bunun makbul bir duâ olmadığını, onun boş umutlar peşinden gittiğini, hükümdar ve peygamber Dâvûd’u örnek vererek şu sözlerle belirtirlermiş:

“Şimdiki zamanda Hakk’ın elçisi, pâdişah ve hünarlere sâhip Dâvûd nebîdir.

Yine de bu kadar yüceliğe, naz ve nîmete sâhip olduğu, Dost’un inâyetleri onu seçtiği halde çalışıyor.

Mûcizelerinin haddi hesâbı yok; ona ihsan dalgaları birbiri üstüne gelip duruyor.

³³⁹ *Mesnevî*, III/118^a, by. 1451-1461, (III/184-185).

³⁴⁰ Bakara, 2/289.

Âdem peygamberden bu zamâna kadar erganûn³⁴¹ gibi sadâ kime verilmiştir?

Her vaazında iki yüz kişi ölmekte, güzel sesi insanları candan etmekte.

Aslanlar, ceylanlar vaazına gelmekte. Ne onun bundan haberi var, ne bunun ondan!

Sesine dağlar da ses veriyor, kuşlar da. Onun dâvetine ikisi de mahrem.

Onun, bu ve daha buna benzer yüzlerce mûcizesi var. Yüzünün nûru cihetler içinde cihetsiz.

Bunca yücelikle berâber Hak, onun bile rızkını çalışıp çabalamaya bağlamış.

Bunca zafere rağmen zırh yapmadıkça, zahmet çekmedikçe rızkı gelmiyor.

Halbuki sen böyle bayağı ve perişan bir halde kalmış, evi kokmuş, felek-zede olmuş gitmişsin.

Böyle bir bedbaht, ticâretsiz, hemencecik, eteğini kârla doldurmak istiyor!

Böyle bir ahmak herif ortaya çıkmış da ‘gökyüzüne merdivensiz çıkayım’ diyor!”³⁴²

Biri gelip “haydi, gözün aydın, sana rızık geldi!” diye alay ediyor, öbürü “ey köyün muhtarı, sana gelen hediyeden biraz da bize versene!” diye gülüp geçiyordu. O tembel adam ise, “boş zembilin içinde peynir arayan adam” diye şehirde adı çıkmasına, herkes kendisiyle alay etmesine rağmen, bütün bunlara hiç aldırış etmeden duâsına devam ediyordu. Tâ ki, bir gün kuşluk vaktinde yine bu duâyı ediyordu ki, ansızın evinin önüne bir öküz geldi, evin kapısını boynuzları ile kırıp içeri girdi. Adam hemen yerinden fırladı. Öküzün ayaklarını bağladı ve boğazını orada kesiverdi. Öküzün başını kestikten sonra, derisini yüzdürmek için kasaba gitti. ³⁴³ Bu esnâda öküzün sâhibi onu gördü. “öküzümü kestin ahmak, bana borçlusun!” diye yakasına yapıştı ve suratına birkaç yumruk attı. Öküzü kesen “ben

³⁴¹ Erganûn, Eflâtun tarafından icat edildiği rivâyet olunan bir çalgının adıdır. (Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, V/395.)

³⁴² *Mesnevî*, III/118^b, by. 1468-1480, (III/185-186).

³⁴³ *Mesnevî*, III/118^b, by. 1481-1490, (III/185-186).

bunca yıldır duâ ettim, bu öküz, duâlarımın kabûlüdür” diyerek suçsuz olduğunu söylemeye çalıştı, ama karşısındakinin böyle sözler duymaya tahammülü yoktu. Öküzün sâhibi onu sürükleye sürükleye Hz. Dâvûd’un huzûruna getirdi. Halkın huzûrunda o “kör duâcı”nın haksız olduğunu savundu ve öküzünün bedelinin kendisine ödenmesini âdil hükümdardan talep etti.³⁴⁴ Öküzü kesen adam savunmasını duâ ile karışık yaptı ve kendisinin aslâ kör olmadığını, zîrâ hiçbir zaman körü körüne duâ etmediğini, körlerin halktan bir şeyler istediğini, oysa kendisinin Hakk’ın kapısından ve lutfundan başka bir yere gitmediğini, eğer bu körlük ise, bunun ancak aşk-ı ilâhî körlüğü olabileceğini söyledi. Dâvûd (a.s.) her iki tarafı da dinledi.³⁴⁵

Hikâye sayfalarca uzayıp gider. Hz. Dâvûd, önce öküzü kesenin haksız olduğuna karar verir. Fakat adam feryâd ü figân edince Hz. Dâvûd olayın iç dünyâsında aydınlanması için halvete çekilir. Bir müddet sonra halvetten çıkar ve iki tarafı tekrar huzûruna alır. Bu defâ “öküzün sâhibinin bütün malını öküzü kesen kişiye vermesi” hükmünü verir. Aslında bu hüküm zâhiren açık bir haksızlıktır ve bundan halk memnun kalmaz. Öküzü kesilen adamın yaygarasının da etkisiyle halk, Hz. Dâvûd’u zulüm ile ithâm etmeye başlar. Hz. Dâvûd, olaydaki sırrın aydınlanması gereğine inanarak, halkı sahrâdaki bir ağacın altına çağırır. Bu ağaç öküzü kesilen adamın efendisini katlettiği ve dibine gömdüğü bir ağaçtır. Öküzü kesen adam da maktulün oğludur. Olayın bu şekilde ortaya çıkması üzerine Dâvûd (a.s.) öküzü kesilen adamın kısas ile öldürülmesi hükmünü verir. Böylece, Hz. Dâvûd’un bir mûcizesi daha zuhur etmiş olur.³⁴⁶

Bu mûcize ile, inancı bir kez daha tâzelenen ve kuvvetlenen halk, Hz. Dâvûd’un ayaklarına kapanır ve ona karşı özür mâhiyetinde övgüler yağdırır:

“Biz doğuştan körmüşüz; senden yüzlerce şaşılacak şey gördük.

Taş, Tâlût ile berâber savaşa giderken dile geldi de ‘beni al’ dedi sana.

Senin bir sapanın ve üç taşın vardı da, yüz binlerce adamı kırıp geçirdin.

³⁴⁴ Bk.: *Mesnevî*, III/128^b by. 2307-2328, (III/256-258).

³⁴⁵ Bk.: *Mesnevî*, III/129^{a-b}, by. 2359-2389, (III/260-262).

³⁴⁶ Bk.: *Mesnevî*, III/129^b-131^a, by. 2390-2488 (III/262-271).

Taşların yüz binlerce parçaya ayrıldı, her parçası bir düşmanın kanını içti.³⁴⁷

Demir senin elinde mum gibi yumuşadı; zırh yapmak sana mâlum oldu.

Dağlar sana dildaş oldular da şükrederek, seninle berâber insan gibi Zebûr okudular.

Senin sözünle yüzbinlerce kişinin gönül gözü açıldı, gayb âlemine âmâde oldu.

Fakat bu (mûcizen) onların hepsinden kuvvetli, çünkü dâim. Senin hayat bağışlayan hep kâim.

Zâten bütün mûcizelerin canı da bu: Ölüye ebedî hayat bağışlamak!”³⁴⁸

Sonunda zalim/haksız olan kişi öldürülmüş, bütün dünyâ yeni bir hayat ile dirilmiş, halkın hepsi de yeni baştan Cenâb-ı Hakk’a kul olmuştur.³⁴⁹

Hikâye bu şekilde sona ermekte. Fakat bu uzun hikâye *Mesnevî*’de sâdece olayların aktarımı şeklinde değildir; bilakis beyitler arasında sırası geldikçe birçok tasavvufî konuya temas edilmektedir ki, bu konuları ana başlıklar hâlinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

Cenâb-ı Hakk’a güvenmek; ısrarla O’na duâ etmek; duâ etmenin duânın kabul edilmesinden daha güzel bir davranış olduğu; Cenâb-ı Hakk’ın ayıpları örtücülüğü; Cenâb-ı Hakk’ın bu settarlığına karşı şükretmek gerektiği; haksızlığa devam edip sınır aşıldığında ilâhî adâletin tecellî edeceği; zulüm ve haksızlığın bir gün -velev ki kıyâmette- mutlakâ hesâbının görüleceği; insanın onca günâhı varken, kefaretiler sayılabilecek bir öküzün (değersiz bir malın) ziyânına tenezzül etmemesi; nefsin, öküzü kesilen adama benzediği, yani kendisi başkasının yüz öküzünü götürse bile, kendisinin bir öküzünün kaybına tahammül etmeyeceği ve yaptığı zulümlerden bir kere bile pişman olup tevbe etmeyeceği...

³⁴⁷ Taşların Hz. Dâvûd’a konuşması, sapan ve sapanına koyduğu taşlar hakkında bk.: Aydemir, *Peygamberler*, s. 179, 181; Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, s.194.

³⁴⁸ *Mesnevî*, III/131^a, by. 2495-2504, (III/271-272).

³⁴⁹ *Mesnevî*’de kulluk anlayışı hakkında bk.: Yaka, “... Mevlânâ’nın Kulluk Anlayışı”, s. 125-149.

Bu uzun hikâyeyi aradaki mesajları ile birlikte veren Mevlânâ, bütün sembolleri ve ondan çıkarılması gereken dersleri ortaya koyduğu bir bölüm ile hikâyeyi sonuca bağlar. Buna göre, insanın nefsi öküzünü dâvâ eden kanlıya/davacıya benzer, öküzü kesen ise akıldır. Dâvûd (a.s.) Cenâb-ı Hakk'ı ya da Hakk'ın nâibi/vekîli olan bir mürşid-i kâmilî temsil etmektedir. Zâlim yani nefis, ancak onun yardımıyla öldürülebilir (terbiye edilebilir). İnsan onun, himmetiyle çalışmaksızın dahi (maddiyatsız) zengin (gönül zengini) olabilir. İşte bütün bunların üzerine Mevlânâ şu nasihatleri ile sözlerini tamamlar:

“Nefsini öldür de cihânı dirilt. Nefis, efendisini öldürmüştür; sen, onu kendine kul köle yap!

Uyanık ol! Öküzü dâvâ eden senin nefsendir; kendisini efendi yerine koymuştur.

Öküzü öldüren de senin aklındır. Haydi, artık beden öküzünü öldüreni inkâr etme!

Akıl bir esirdir: Dâimâ Hak'tan zahmetsizce rızık, tabak tabak nîmetler ister.

Onun zahmetsizce rızıklanması neye bağlıdır: Kötülüğün aslı olan öküzün öldürülmesine.

Nefis ‘benim öküzümü nasıl olur da öldürürsün?’ der. Çünkü nefsin öküzü beden sûretidir.

Velînîmet-zâde olan akıl ihtiyaçlar içinde kalmış, kanlı kâtil nefis efendi olmuş, öne geçmiş!

‘Zahmetsiz rızık’ nedir bilir misin: Ruhların gıdâsı, peygamberlerin rızıkları.

Fakat bunu elde etmek, öküzü öldürmeye bağlıdır. Hazîne, öküzün içindedir, ey hazîne arayan, yerleri kazıp duran!”³⁵⁰

“Nefsi öldürüp cihânı diriltmek” ile ilgili olarak A. Konuk şöyle bir menkıbe nakleder:

“Dâr ismindeki bir veliyy-i kâmile bir derviş gelip demiş ki:

³⁵⁰ *Mesnevî*, III/131^a, by. 2505-2513, (III/272-273).

--Ey şeyh! Dünyâyı dolaştım, ne rahat ettim, ne de rahat etmiş kimse buldum. Geldim ki, birkaç gün seninle âsûde (huzurlu) olayım.

Hz. Dâr cevâben buyurmuş ki:

--Ey derviş! Niçin nefsinden el çekmedin ki, hem sen, hem de halk-ı cihân rahat olalar idi.

İnsan kendi nefisini dizginler ise başkaları rahat eder ve nefsi zabturabt altına alınmış kişiden zarar görmez. Bu cümle sosyal ahlâkî içeren bu anlama gelebileceği gibi, daha ontolojik bir anlama da sâhiptir. Şöyle ki: “Her ferd-i beşer kendi kendine bir âlem ve bir cihândır. Bu cihânın hakîkî hayâtı rûh-ı insânî ile dir. İzâfî hayâtı ise rûh-ı hayvânî ile dir. Nefis diri oldukça bu cihânın hakîkî hayâtı yoktur ve o, ölü mesâbesindedir. Ne zaman ki nefis ölür, rûh-ı insânî dirilir; bu sûretle ölmüş olan bir cihân-ı hakîkî hayat bulur.” Binâenaleyh, efendisini (insânî rûhu) katletmiş olan nefsi öldürmek ve onu efendisinin oğlu mesâbesindeki akla köle yapmak gerekir.³⁵¹

Tasavvufî hayatta nefis terbiyesi en önemli gâye ve nefis en büyük engellerden birisidir. Nefsin istenilen kıvâma ve ölçüye gelmesi “nefsi öldürmek” tâbiri ile ifâde edilir. Bu mecâzî anlamdadır. Yâni onun kötü huylarını terk etmesi, Allâhü Teâlâ’nın emirlerini, güzellikleri kolaylıkla kabul etmesi, Cenâb-ı Hakk’ın hükümlerine hiç îtiraz etmemesi demektir. Yoksa nefis, insanın hayatta kalmasını sağlayan enerjidir; o yok olunca insan da gerçek anlamda ölür. Sûfiler, ölümü mevt-i ıztırârî (fizyolojik ölüm) ve mevt-i ihtiyârî (nefsin terbiye, tezkiye, tasfiye, tahliye edilmesi) şeklinde ikiye ayırmışlardır. Mevt-i ihtiyârînin, başka bir deyişle “Ölmeden önce ölünüz”³⁵² emr-i peygamberîsine uyarak nefsi terbiye etmenin dört şekilde olabileceğini belirtmişlerdir ki bu dört çeşit ölümü dört renk ile sembolize etmişlerdir:

1-Mevt-i ahmer (kırmızı ölüm): Nefsin isteklerine, arzularına ve şehvetlerine muhâlefet etmek, onun isteklerini aslâ yerine getirmemek.

³⁵¹ Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, VI/32-33.

³⁵² Bk.: Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/260.

2-Mevt-i ebyaz (beyaz ölüm): Aç durmak, yâni çok oruç tutarak ve çok az yiyerek nefsi dizginlemek.

3-Mevt-i ahdar (yeşil ölüm): Basit, yamalı, eski püskü elbiseler giyerek nefsin gurûrunu kırmak.

4-Mevt-i esved (siyah ölüm): Her şeyin gerçek fâilinin Allâhü Teâlâ olduğunu bilerek, halktan gelen her türlü ezâ ve cefâya katlanmak ve aslâ şikâyet etmemek.³⁵³ Zîrâ tasavvufun en yaygın tanımlarından birisi “incitmemek ve incinmemek”tir. Yâni ne sen halkı inciteceksin, ne de halktan gelenlerden sen incineceksin; onları halktan değil Hak’tan bilecek ve O’ndan gelene karşı hoşnutsuzluk belirtisi göstermeyeceksin.

İşte bütün bu faaliyetler nefsin istenilen şekle gelmesi için uygulanan metotlardan birkaç tânesidir ve bunlardan maksat bir sûfinin nefsinin emmâre mertebesinden alınarak, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziye ve kâmile mertebelerine yükselmesini sağlamaktır. Bu şekilde kemâle eren bir nefis, ne halktan/mahlûkattan bir nesneyi incitebilir, ne de onlardan gelecek ezâ ve cefâlardan şikâyet edebilir.

SONUÇ

Hiz. Davud kendisine ilahî kitap indirilmiş ve hükümdarlık yapmış bir İsrâil peygamberidir. Mevlâna, tasavvufî düşünce ve ahlâkın başucu kitaplarından sayılan Mesnevî’inde, okuyucusuna bazı konularda mesajlarını iletme için Hiz. Davud ile ilgili kıssalardan ve onun bazı özelliklerinden istifade etmiştir. O, Hiz. Davud’un güzel sesine, sahip olduğu musiki kabiliyetine ve bu ses ile kabiliyetin tesirine dair oldukça farklı yorumlar yapmıştır. Her şeyden önce Hiz. Davud’un güzel sesi “gerçek ses”tir, yani ilahî bir yönü vardır. Bu sebeple onun sesi ve sözü her kulağa ve gönle rahatlıkla tesir etmiş ve orada derin izler bırakmıştır. Mûsikî ve güzel ses hayrânı olan Mevlânâ açısından Dâvûd (a.s.)’ın bambaşka bir vasfı da vardır: Davud (a.s.) elindeki nimetin kadrini bilenlerdendir. Ne var ki, insanlar

³⁵³ Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VI/32. Tasavvufta ölüm hakkında daha fazla bilgi için bk.: Demirci, “Sûfilere Göre Ölüm” s. 9-16; Sûfilere göre “ölüm psikolojisi”nin tahlili için bk.: Koç, “Ölüm Psikolojisi” 138-143.

nankördür, elindeki nîmetin değerini takdir edemeyebilirler. Bu sebeple öncelikle Hz. Dâvûd'un kıymetini bilecek bir gönül ve onun sesini işitebilecek bir kulak gerekir.

Mevlâna, *Mesnevî*'de , Hz. Dâvûd'un Mescid-i Aksâ'yı yeniden yapma teşebbüsüne de çok farklı bir açıdan yaklaşır. Yöneticilik yapanların işlerinde ne kadar dikkat ederlerse etsinler haksızlık yapabileceklerini belirtir; bu sebeple idarecilerin yönetim işlerinde çok dikkatli davranmaları ve ellerine kan bulaştırmamaları gerektiği üzerinde durur. Bu kıssadan dervişlerin çıkarması gereken hisse ise, fenâ fillâh ve bakâ billâh mertebelerine ulaşmanın önemidir. Diğer yandan “Tembel Adamın Duası” hikâyesinde, adaletin er ya da geç mutlaka tecelli edeceğinin, kimsenin hakkının kimsede kalmayacağını ve nefsi öldürüp ruhu bedende hâkim kılmanın önemini vurgular.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, Beyrut 1997.

AHMED CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiyâ Peygamberler Târihi*, İstanbul tsz., (Türk Neşriyat Yurdu).

ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân'da Peygamberler Târihi*, İstanbul 2002.

AYDEMİR, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Ankara 1979.

----- İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler, Ankara 1992.

BURSEVÎ, İsmâil Hakkı, *Mesnevî Şerhi*, haz.: İsmâil Güleç, İstanbul 2004.

DE VAUX, B. Carra, “Dâ'ûd” *İ.A.*, İstanbul 1993, III.

DEMİRCİ, Mehmet, “Sûfilere Göre Ölüm” *Tasavvuf Dergisi*, yıl 2, sayı 4, Ankara 2000.

FÜRÛZÂNFER, Bedîu'z-Zamân, *Maâhizü Kıyas vü Temsîlât-i Mesnevî*, Tahran 1968, ikinci baskı.

GEYLÂNÎ, Abdülkâdir, *el-Gunye li-Tâlibî Tarîkı'l-Hak*, Dimaşk (Şam) tsz.

----- *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî*, neşr: Muhammed Sâlim el-Bevvâb, Beyrut tsz.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî, *Mesnevî ve Şerhi*, Ankara 1989.

KELÂBÂZÎ, Muhammed b. İbrâhîm, *et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, tah.: Arhtur John Arberry, Kâhire 1936.

GÜRER, Dilaver, Abdülkâdir Geylânî, Hayâtı, Eserleri, Görüşleri, İstanbul 1999.

----- *Peygamber Kıssaları*, İstanbul 2017.

HARMAN, Ö, Fâruk, “Dâvûd” *D.İ.A.*, İstanbul 1994, IX.

HEREVÎ, Abdullâh el-Ensârî, *Menâzilü's-Sâirîn*, Mısır 1908.

HÜCVÎRÎ, Alî b. Osmân el-Cüllâbî, *Keşfü'l-Mahcûb-Hakikat Bilgisi*, terc.: Süleyman Uludağ, İstanbul 1996.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, tah.: Saîd el-Lahhâm, Beyrut 1988.

İBN KUTEYBE, Abdullâh b. Müslim, *el-Maârif*, Beyrut 1987.

KARA, Mustafa, “Fenâ” *D.İ.A.*, İstanbul 1995, XII.

KOÇ, Mustafa, “Ölüm Psikolojisi” *Tasavvuf Dergisi*, yıl 3, sayı 8, Ankara 2002.

KONUK, Ahmed Avni, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, haz.: Mustafa Tahralı (ve diğerleri), İstanbul 2004.

KÖKSAL, Âsım, *Peygamberler Târihi*, Ankara 1990, I-II.

KUŞEYRÎ, Abdülkerîm, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, tah.: Ma'rûf Zerrîk-Alî Baltacî, Beyrut 1990, ikinci baskı; tah.: Abdülhalîm Mahmûd-Mahmûd b. Eş-Şerîf, Kâhire 1966.

MEVLÂNÂ, Muhammed Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-yi Ma'nevî*, Ankara 1993 (tıpkı basım).

SERRÂC, Ebû Nasr et-Tûsî, *el-Lüma' fi't-Tasavvuf*, tah.: A. Mahmûd-T. A. Sürûr, Mısır 1960.

TABBÂRA, Ârif Abdülfettâh, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, terc.: A. R. Temel-Y. Alkın, İstanbul 1982.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1987; Kâire tsz.

YAKA, Eyüp, “Kur’ân Perspektifinden Mesnevî’de Mevlânâ’nın Kulluk Anlayışı”, *Tasavvuf Dergisi*, yıl 7, sayı 16, Ankara 2006.

YÜCE, Abdülhakim, “Kozmik Yetki: Tasarruf” *Tasavvuf Dergisi*, yıl 6, sayı 15, Ankara 2005.